

Гаврилко П.П., Колодійчук. А.В., Важинський Ф. А.

СІЛЬСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ ЯК ФАКТОР АКТИВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

Окреслено особливості сільського зеленого туризму як однієї з підсистем туристичної діяльності та водночас і підсистеми сільського господарства. Визначено, що сільський зелений туризм – важливий напрямок підприємницької діяльності на сільських територіях. Показано, що сільський зелений туризм є однією із складових соціально-економічного відродження села, багатоперспективною і багатоцільовою формою розв'язання великої кількості проблем його розвитку і задоволення потреб зацікавлених у відпочинку й оздоровленні. Наведено етапи кругообігу фінансових ресурсів у сфері туристичних послуг для успішного розвитку сільського зеленого туризму господарям агросадиб і органам місцевого самоврядування.

Ключові слова: сільський зелений туризм, сільські території, зайнятість, споживачі, туристичні послуги, безробіття, економічна активність, конкуренція, інфраструктура, фінансові ресурси.

Постановка проблеми. Наслідки зтяжної економічної кризи в Україні особливо відчутно відбилися на сільських територіях, де занепала соціальна інфраструктура, погіршилась демографічна ситуація, знизилась життєві показники селян. Як наслідок, частина їх почала переїжджати до міста, а інша потерпає від безробіття. Щоб вижити й покращити своє матеріальне становище, населення почало надавати туристичні послуги.

Перед сільським населенням відкриваються нові можливості для подолання різноманітних економічних рубежів. Виникає нагальна потреба в реструктуризації як аграрного сектора економіки, так і покращення добробуту населення на сільських територіях, звертається більше уваги на культуру та розвиток селян, подолання їхньої соціальної незахищеності.

Розвиток сільського зеленого туризму із залученням всіх можливостей сучасного українського села, а це – використання вільної житлової площі, особистого селянського господарства, безмежних рекреаційних і туристичних активів регіону, виробничих і природних послуг, які може запропонувати сільський господар, – відкриває перед селянином чималі можливості забезпечити не лише свою сім'ю, а й принести користь сільській громаді.

Нині в Україні є безліч територій, які можуть забезпечити туриста належним якісним відпочинком, де споживач зможе знайти фізичне і моральне відновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні проблеми формування та розвитку сільського зеленого туризму в світі та Україні достатньо опрацювали вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема: В. Гловацька, М. Джевецька, М. Лендел, Н. Ротге, У. Светліковська, А. Таксанов та інші. Однак чимало проблем, які стосуються розвитку сільського зеленого туризму, залишаються вивченими недостатньо. У своїх працях автори переважно показують загальні проблеми сільського зеленого туризму, залишаючи поза увагою організаційно-економічні аспекти, які і потребують подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті. Мета статті – визначити роль сільського зеленого туризму як фактора економічної активності сільського населення.

Опис основного матеріалу дослідження. Кризові явища в соціально-економічному житті селянства є результатом деформацій у суспільному житті, які порушують узгоджене функціонування і розвиток його основних компонентів. Внаслідок цього відбувається руйнування механізму самовідтворення демографічного і соціального розвитку українського села, розвитку його самобутності, культури, звичаїв як історичних надбань попередніх поколінь. Вони є наслідком погіршення стану основних сфер сільського укладу життя, нагромадження суперечностей між ними. Особливого загострення означена ситуація зазнала в середині 90-х років через превалювання економічних реформ над соціальними. Це призвело до скорочення

© **Гаврилко Петро Петрович**, к.е.н., професор, директор, Ужгородський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

Колодійчук Анатолій Володимирович, к.е.н., доцент, Ужгородський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

Важинський Федір Анатолійович, к.е.н., старший науковий співробітник ДУ “Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України”

зайнятості сільського населення загалом та в аграрному секторі зокрема.

По Україні з формуванням ринку праці зі змінами трудових відносин у регіональному відношенні стрімкими темпами зростає явне та приховане безробіття на селі. Відповідно зміни відбулися і стосовно економічної активності зайнятого та безробітного населення. Тільки за останні роки в середньому чисельність зареєстрованих у службі зайнятості безробітних у сільській місцевості у віці 15-70 років становила 6,4% від загальної кількості економічно активного населення.

Найбільше розширення зайнятості населення зараз відбувається у галузях будівництва (особливо дорожнього), промисловості, інфраструктурі агропродовольчого ринку і сфері обслуговування. У сільському господарстві у міру зростання продуктивності праці і переходу на трудозберігаючі технології зайнятість скорочуватиметься.

За останні роки соціально-трудова потенція села, на жаль, суттєво погіршився, зокрема процеси зменшення кількості сільського населення і чисельності зайнятих у сільському господарстві та в інших сферах діяльності на сільських територіях набули незворотного характеру, що веде до поступового зменшення частки сільського та зростання частки міського населення України, причому цей процес відбувається з причин як природного скорочення за рахунок дисбалансу народжуваності та смертності, так і міграції. Скорочення сільської частини населення за рахунок високого рівня смертності, який значно перевищує рівень народжуваності, призводить до збільшення демографічного навантаження в сільській місцевості. Це посилює ресурсні потреби для вирішення економічних та соціальних проблем, пов'язаних із соціальним забезпеченням непрацездатної частини населення, та є додатковим тягарем для бюджетів сільських районів. До процесу скорочення чисельності сільського населення додається також міграційний рух: внутрішньорегіональний, міжрегіональний та міждержавний, який є достатньо точним індикатором економічного і соціального становища. Внутрішньодержавна та міждержавна міграція сільського населення змінює кількісні та якісні його характеристики, посилює непривабливість проживання (особливо для молоді) на сільських територіях [8, с. 89].

Розвиток сільськогосподарського виробництва в умовах ринкової економіки не можна розглядати без розвитку інфраструктурної сфери АПК, тобто вони повинні розглядатись у цілісності. Економічний

розвиток аграрних господарств, підприємств переробної промисловості, сфери послуг, обробних та промислових, підприємств туризму в сільських регіонах тісно переплітаються. Позитивний розвиток однієї галузі позитивно впливає на розвиток та перспективи рентабельності й зайнятості в інших сферах і навпаки.

У своїх дослідженнях науковець В.В. Гловацька розглядає туризм як особливий вид матеріальних і духовних благ, завдяки чому він посідає винятково важливе місце серед інших сфер людського буття. З огляду на це сільський туризм виправдано можна вважати однією з підсистем більш загальної туристичної галузі, що характеризується сукупністю властивих їй особливостей, а саме:

- сільський (зелений) туризм в Україні починає лише заявляти про себе як вид туристичної діяльності, що має потенційні можливості використання своєрідної туристичної цілини з його специфічною сутністю, природних і соціальних складових;

- з метою швидшого становлення і повнішого (ефективнішого) використання закладеного в ньому потенціалу він має можливість використати багатий досвід туристичної діяльності загалом і Галицького Прикарпаття зокрема. Це сприятиме його організаційному й соціально-економічному зміцненню (становленню) з одночасним підвищенням його місця і ролі у розвитку туристичних можливостей регіону;

- у процесі становлення сільський (зелений) туризм надаватиме туристичній діяльності регіону рис і особливостей, сприятливих для подальшого формування туристичної привабливості краю, тобто із часом сільський зелений туризм може стати одним із чинників підвищення регіонального потенціалу туризму з одночасним нарощуванням його соціальної та економічної віддачі.

Крім безпосередньо туристичних рис, винятково важливою особливістю сільського зеленого туризму є його базування на соціальних та природних факторах. Вони надають йому нетрадиційних, тобто таких, які мало розвинуті в загальноприйнятому розумінні, рис специфічного соціального й духовного наповнення, і, відповідно, збагачують туристів, сприяють їх заохоченню до пізнання краю, кращого розуміння природи.

Судячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що сільський зелений туризм є підсистемою туристичної діяльності та водночас і підсистемою сільського господарства.

Соціально-економічне відродження сільських

територій сьогодні напряму залежить від розвитку сільського зеленого туризму. Ця галузь господарювання є багатоперспективною та багатоцільовою з форм розв'язання ряду проблем розвитку сільських територій та задоволення потреб споживачів (туристів), що зацікавлені цим видом туризму. У розвитку даного виду діяльності нині зацікавлені як селяни, так і споживачі. Для селян це можливість освоїти новий вид діяльності та можливість отримати додатковий прибуток, для туристів – отримати туристичні послуги.

Сільський зелений туризм є однією зі складових соціально-економічного відродження села. Він є багатоаспектною і багатоцільовою формою розв'язання великої кількості проблем розвитку села і задоволення потреб споживачів, зацікавлених у відпочинку й оздоровленні. Тобто аграрний туризм є результатом взаємної цікавості двох груп громадян: одні з них проявили ініціативу в освоєнні нової для них справи, інші використовують її у власних інтересах і потребах. Їхня спільна заінтересованість і співдружність сформувала нетрадиційну форму сільської зайнятості і стала винятково важливою не лише для суб'єктів з обох сторін, а й для регіону і країни загалом.

У найближчі роки сільський зелений туризм стане важливим напрямком підприємницької діяльності на сільських територіях. Туристичний вид бізнесу нині часто приваблює селян-підприємців помірним стартовим капіталом та швидким терміном його окупності. Також не менш важливо є те, що попит на туристичні послуги є високим.

Нині в селах під впливом високого рівня безробіття активізуються процеси пошуку селянами нетрадиційної виробничо-господарської діяльності з метою зайнятості у несільськогосподарській сфері або з її частковим залученням.

Розвиток несільськогосподарської діяльності на селі пов'язаний із соціально-економічними перетвореннями в аграрній стратегії держави, можливістю одержання фінансової й кредитної допомоги, діяльністю органів місцевого самоврядування та інших державних інститутів (наприклад, служб сільськогосподарського дорадництва) і громадських організацій.

Досліджуючи розвиток сільського зеленого туризму, В.В. Гловацька узагальнює його вплив на розвиток сільських територій для того, щоб можна було в подальшому розширити та поглибити вивчення відповідних досліджень.

1. Сільський зелений туризм є однією із складових соціально-економічного відродження села. Він являє собою винятково важливе

соціальне і суспільне явище, яке зародилося знизу, за ініціативою жителів з метою самозахисту від негативних процесів, що спричинили масове безробіття і бідність великої частини селян та інших сільських жителів. Одночасно сільський зелений туризм став чинником зменшення відтоку місцевого населення від вимушеної міграції в далеке зарубіжжя в пошуках роботи і заробітків. Поряд з цим він набув значення одного з чинників збереження етнічної самобутності краю з високими духовними рисами, великою працездатністю та іншими винятково важливими рисами місцевих жителів [4].

Отже, автор узагальнює перший напрямок розвитку сільського населення, в якому показує, що в основному він має соціальний чи суспільний вектор. Відносно другого напрямку, то він має різносторонні форми розвитку, що стосуються як сільського населення та споживачів – туристів.

2. Сільський зелений туризм є багатоперспективною і багатоцільовою формою розв'язання великої кількості проблем розвитку села і задоволення потреб зацікавлених у відпочинку й оздоровленні.

Економічна активність – це прагнення працездатної людини застосувати на практиці наявні у неї здібності до праці, знання та досвід за винагороду в грошовій або іншій формі. Реалізація цього прагнення виявляється у зайнятості людини економічною діяльністю, а нереалізація його проявляється у безробітті.

Економічно активне населення, або робоча сила, відповідно до методики МОП, – це населення обох статей віком від 15 до 70 років включно, яке впродовж певного періоду забезпечує пропозицію своєї робочої сили на ринку праці. Кількісно економічно активне населення складається з чисельності зайнятих економічною діяльністю і чисельності безробітних, до яких за цією методикою належать чітко визначені групи людей [7].

У тих районах, де сільський зелений туризм набуває інтенсивного розвитку, більше працездатного населення, а кількість працюючого населення помітно відрізняється в позитивну сторону. Приватних підприємств в районах, де ми спостерігаємо активний розвиток сільського зеленого туризму, також більше, що не можна сказати про туристичні підприємства, які часто просто не реєструються як готельні, а працюють як приватні підприємства. В основному селяни не реєструються як підприємці через те, що надають агротуристичні послуги посезонно і мотивують нереєстрацію зайвою бюрократичною процедурою. Інші ж

навіть не знають, що займаються підприємницькою діяльністю на селі, приймаючи туристів у себе в помешканні.

На сьогодні споживач туристичного продукту звертає свою увагу не лише на ціну, але й на якість запропонованого продукту. Тому на сьогодні в Україні запропонована програма добровільної категоризації. За її умовами власник садиби за спеціальними показниками встановлює категорію своєї агрооселі.

Для успішного розвитку сільського зеленого туризму господарям агросадіб і органам місцевого самоврядування необхідно звертати увагу на такі етапи кругообігу фінансових ресурсів у сфері агротуристичних послуг:

- підвищення якості туристичних послуг необхідне для успішної конкуренції на ринку туризму, якість забезпечує сталий інтерес туриста до його діяльності;

- реклама забезпечить чіткий і стабільний інформаційний туристичний потік на ринок, розповість про той чи інший туристичний продукт, який пропонується в агросадібі;

- після вдалої реклами почне спостерігатись активізація цікавості до туристичного продукту, тоді і зростатиме попит на продукт і від туристів почнеться надходження коштів за отримані послуги;

- наступним етапом стане зростання добробуту селян та сільських територій, на яких активно розвивається сільський зелений туризм.

Розвиток сільського туризму спричиняє низку позитивних соціально-економічних наслідків: розвиток інфраструктури села, культурний розвиток селян, підвищення доброту населення, появу нових робочих місць, покращення екологічного стану сільських територій. Таким чином розвиток сільського туризму сприяє відродженню українського села.

Сільський туризм позитивно впливає на розвиток сільських територій в Європі та світі. Для ефективного розвитку сільського туризму в Україні необхідно: у процесі розроблення законів брати до уваги світовий досвід надання пільг з оподаткування суб'єктів туристичного бізнесу; визначити стратегічною метою розвитку сільського туризму створення конкурентоспроможного туристичного продукту як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках; забезпечити організацію матеріальної підтримки розвитку цього виду діяльності; регламентувати функціонування різноманітних видів сільського туризму на державному рівні.

З огляду на необхідність збереження навколишнього середовища на рівні світових екологічних стандартів суб'єкти туристичного бізнесу на сільських територіях повинні

розробляти власні екостратегії, спрямовані на створення якісної екологічно чистої продукції та на збереження і відновлення природних ресурсів. Таким чином, екологічно орієнтована стратегія забезпечить у майбутньому успішність агротуристичного бізнесу. При цьому повинен дотримуватись традиційний принцип ведення сільського господарства: максимальний врожай сільськогосподарських культур за найменших затрат праці без руйнації природного середовища. Тобто застосування інноваційних інтенсивних технологій виробництва сільськогосподарської продукції також не повинно призводити до порушення екобалансу територій.

Соціально-економічні вигоди, які можна очікувати із розвитком агротуристичної галузі, пов'язані з можливістю диверсифікації сільськогосподарського виробництва, розширення ринку збуту сільськогосподарської продукції та відповідних туристичних послуг.

Основною передумовою успішного розвитку сільського зеленого туризму як самостійної форми господарювання на селі є розроблення та реалізація комплексу заходів, які сприятимуть організаційно-економічному розвитку агротуризму, його маркетинговому спрямуванню, інформаційно-технічній та консультативній забезпеченості. До таких заходів належать дослідження сегментів ринку туристичної продукції, місця сільського зеленого туризму на цьому ринку, дослідження економічних, соціальних, цінних, демографічних параметрів, рівня диверсифікації сільськогосподарського виробництва, забезпечення екологічних стандартів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, основною рушійною силою розвитку сільського зеленого туризму є економічні вигоди, які він надає. Сільський зелений туризм стимулює розвиток елементів інфраструктури – готелів, ресторанів, підприємств торгівлі тощо. Він зумовлює збільшення доходної частини бюджету за рахунок податків, що можуть бути прямими (плата за візу, митний збір) або непрямими (збільшення заробітної плати працівників спричинює збільшення сум прибуткового податку, що сплачується ними в бюджет). Крім цього, сільський зелений туризм має широкі можливості для залучення іноземної валюти і різного роду інвестицій, забезпечує зростання доходів і підвищення рівня добробуту сільського населення. Особливе місце відводиться туризму у створенні робочих місць і розв'язанні проблеми зайнятості. Практика показує, що кількість робочих місць збільшується, не вимагаючи при цьому великих витрат, а

кількість зайнятих у туристичній сфері постійно зростає. Екологічно орієнтована стратегія, застосування інноваційних інтенсивних технологій виробництва сільськогосподарської продукції, вивчення економічних, соціальних, цінкових, демографічних параметрів, дослідження сегментів ринку туристичної

продукції, місця сільського зеленого туризму на цьому ринку забезпечать у перспективі успішність агротуристичного бізнесу, можливість диверсифікації сільськогосподарського виробництва, розширення ринку збуту сільськогосподарської продукції та відповідних туристичних послуг.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Важинський Ф.А. Диверсифікація та кооперація розвитку сільських територій регіону / Ф.А. Важинський, А.В. Колодійчук, О.С. Молнар // Наук. вісник Ужгород. ун-ту : зб. наук. пр. – Сер.: Економіка. – 2011. – Вип. 33, ч. 3. – С. 125-129.
2. Важинський Ф.А. Механізм регулювання інвестиційної діяльності в регіоні / Ф.А. Важинський, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.7. – С. 138-143.
3. Гаврилко П.П. Фактори інноваційного розвитку промисловості / П.П. Гаврилко, А.В. Колодійчук, В.М. Черторицький // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. – 2011. – Вип. 21.11. – С. 201-205.
4. Гловацька В.В. Сільський зелений туризм у системі сільського розвитку Івано-Франківського Прикарпаття / В.В. Гловацька // Агроінком – 2006. – №9-10. – С. 82-86.
5. Гоголь Г.П. Сутність збутової діяльності машинобудівних підприємств / Г.П. Гоголь, А.В. Колодійчук, А.Ю. Яремко // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. – 2010. – Вип. 20.7. – С. 148-153.
6. Долішній І.М. Мотивація персоналу як об'єкт управління на підприємстві / І.М. Долішній, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. – 2010. – Вип. 20.5. – С. 211-216.
7. Економічно активне населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/12211027/>
8. Левчук Ю.С. Сучасний стан, тенденції і структура зайнятості сільського населення / Ю.С. Левчук // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2010. – №2 (10). – С.89-95.

REFERENCES

1. Vazhynskyy, F. A., Kolodiychuk, A.V., & Molnar, O.S. (2011). Dyversyfikatsiya ta kooperatsiya rozvytku sil's'kykh terytoriy rehionu [Diversification and co-operation of the development of rural areas of the region]. In *Naukovyy visnyk Uzhhorod's'koho universytetu. Ser.: Ekonomika* [Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Series: Economy]: Vol. 33, p. 3 (pp. 125-129). [in Ukrainian].
2. Vazhynskyy, F.A., & Kolodiychuk, A.V. (2010). Mekhanizm rehulyuvannya investytsiynoyi diyal'nosti v rehioni [Mechanism for regulation of investment activity in the region]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine]: Vol. 20.7 (pp. 138-143). [in Ukrainian].
3. Havrylko, P.P., Kolodiychuk, A.V., & Chertoryzhskyy, V. M. (2011). Faktory innovatsiynoho rozvytku promyslovosti [Factors of innovation development of industry]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine]: Vol. 21.11 (pp. 201-205). [in Ukrainian].
4. Hlovatska, V.V. (2006). Sil's'kyy zelenyy turyzm u systemi sil's'koho rozvytku Ivano-Frankivs'koho Prykarpattya [Rural green tourism in the Ivano-Frankivsk Prykarpattya rural development system]. *Ahroincom – Agroincom*, 9-10, 82-86. [in Ukrainian].
5. Hohol, H.P., Kolodiychuk, A.V., & Yaremko, A.Yu. (2010). Sutnist' zbutovoyi diyal'nosti mashynobudivnykh pidpryyemstv [The essence of the sales activities of machine-building enterprises]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine]: Vol. 20.7 (pp. 148-153). [in Ukrainian].
6. Dolishniy, I.M., & Kolodiychuk, A.V. (2010). Motyvatsiya personalu yak ob'yeckt upravlinnya na pidpryyemstvi [Motivation of the personnel as an object of management in the enterprise]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine]: Vol. 20.5 (pp. 211-216). [in Ukrainian].
7. Ekonomichno aktyvne naseleння [Economically active population] (2018). Educational materials online: Portal. Retrieved from http://pidruchniki.com/12211027/ekonomika/ekonomichno_aktivne_naseleння [in Ukrainian].
8. Levchuk, Yu.S. (2010). Suchasnyy stan, tendentsiyi i struktura zaynyatosti sil's'koho naseleння [Current state, trends and structure of employment of rural population]. *Visnyk Berdyansk'koho universytetu menedzhmentu i biznesu – Bulletin of Berdyansk University of Management and Business*, 2 (10), 89-95. [in Ukrainian].

Одержано 15.03.2018 р.